

HÜSEYİNDEDE TEPESİNDE BULUNAN YENİ BİR KÜLT VAZOSU

Tayfun YILDIRIM

Ankara Üniversitesi Arkeologlarının¹, 1997 yılında Çorum il sınırları içinde gerçekleştirdikleri yüzey araştırmaları, yeni bir Hitit yerleşiminin keşfi ve Erken Hitit Çağı görsel sanatının önemli temsilcileri arasında sayılan iki ayrı tipte kabartmalı vazonun açığa çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır². Bulundukları alana göre Hüseyinde-de vazoları olarak adlandırılan kült kaplarının küçük ve tek frizli olanı, meslekdaşım Dr.Tunç Sipahi tarafından tanıtılmıştır³. Küçük vazonun en önemli yeniliği, yerel Fırtına Tanrısı'nın kutsandığı bir bayram töreninde müzik, şarkı ve dans eşliğinde, boğa üzerinde yapılan akrobatik gösterilerle ilgili sahnedir. M.Ö.II.Bin'de, Ege ve Yakın Doğu'nun değişik kültürlerine ait duvar resmi, mühür ya da fildişi sanatında yerel özelliklerle karşımıza çıkan "boğa üzerindeki akrobatik hareketler", Hitit tasvir sanatında ilk kez görülmektedir. Bu vazoyla birlikte ele geçen ikinci Hüseyinde-de vazosu, eksik parçalarının tamamlanabilmesi için sürdürülen uzun bir çalışmanın ardından, Çorum Müzesi'nin yeni binasındaki teşhire hazır hale getirilmiş ve ilk kez bu kongrede bilim dünyasına sunulması düşünülmüştür⁴.

Yeni vazonun tanıtımına geçmeden önce, keşfiyle ilgili bazı notları aktarmak istiyorum. Vazonun ilk parçaları, 1997 yılında Yörüklü Kasabası'nın 2.5 km. güneybatısında yer alan Hüseyinde Tepesi'nin güney ucundaki Ağburun mevkiinde, kaçak bir kazı sonucu kısmen tahrip edilen bir alanda, çevreye saçılmış seramik yığını içersinde bulunmuştur⁵. Yüzeyden toplanan ilk parçalar vazonun daha çok 1. ve 2. friziyle, dip kısmına aittir. 1998 yılında Çorum Müze Müdürü İsmet Ediz Başkanlığında ve bilim heyetimizin katılımıyla, bu alanda kazılara başlanmış ve aynı yıl

¹ Doç.Dr.Tayfun Yıldırım, A.Ü.D.T.C.Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sıhhiye/Ankara, 06100 Türkiye.
Doç. Dr. Tunç Sipahi, A.Ü.D.T.C.Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sıhhiye/Ankara, 06100 Türkiye.

² Yıldırım, T., 2000, s.41-60.

³ Sipahi,T., 2000, s.63 vd. ; Sipahi,T.,2001, s.107 vd.

⁴ Vazonun detaylı resim ve çizimlerinin yer aldığı diğer bir yayın, basım aşamasındadır.

⁵ Yıldırım, T. / Sipahi,T.,1999, s.435.

2. frize ait insitu parçalarla⁶, vazonun ağız kısmına ait boğa başları ele geçirilmiştir. Vazonun çıktığı alanın tam olarak tespit edilmesinin ardından, eldeki parçaların büyük ölçüde eksik olduğu anlaşılmış ve Dr.T. Sipahi ile birlikte, Hüseyindece çevresindeki köyler tek tek dolaşarak, vazonun büyük ölçüde dağılan parçaları ve buna sebebiyet verenlerle ilgili bilgi toplanmıştır. Sonunda Hüseyindece Tepesi'ne yakın bir köyde oturan ve vazoya ait bazı parçaları topladığını düşündüğümüz bir şahıs ikna edilerek, 1998'in sonbahar ayında bir çuval içersinde çok sayıda kabartmalı parçanın, Çorum Müzesi'ne teslimi sağlanmıştır. Bu parçaların çoğunluğunu, vazonun ağız kenarı ile 3. ve 4. frizine ait olanlar teşkil etmektedir. Aynı yıl, Ankara'da bir kolleksiyonerin eline geçen ve vazonun önemli bir kısmını oluşturan bir ağız parçası, tarafımızdan bizzat teşhis edilmiş ve Müze Müdürlüğümüzün de gayretleriyle ait olduğu yere, Çorum Müzesi'ne getirilmiştir⁷. Ayrıca, 1999 ve 2000 kazı mevsimlerinde vazoya ait bir kulp ve bir müzisyene ait kabartmalı parça ele geçmiştir⁸. Artık daha fazla parçanın ortaya çıkmayacağına emin olunduktan sonra, 2000 yılının kış aylarında vazonun restorasyonuna başlanmış ve bu kongrenin başlamasına kısa bir süre kala, az bir eksikle bitirilebilmiştir⁹. Bazı figürlerin tamamlanmasına dönük kısa bir çalışma programı da, kongrenin ardından son bulacaktır. Vazonun restorasyonu, çizimi ve figürlerin tamamlanmasındaki tüm sorumluluk şahsıma aittir.

Bugüne kadar sürdürülen kazıların ilk sonuçlarına göre¹⁰ vazonun, diğer küçük kabartmalı vazoyla birlikte, tahrip edilmiş bir yapının depo odasının kuzey duvarına yakın bir yerde korunduğu anlaşılmaktadır (Çiz.1). Depo odasında, çok sayıda Eski Hitit Krallık Çağı özellikleri gösteren, iri şişe biçimli testi, matara, çanak, masrapa gibi değişik kaplar ele geçmiştir. Kap kapamalarıyla birlikte ele geçen iri testilerle diğer kap kakak, odanın kısa duvarları boyunca sıralanmıştır. Arkeolojik bulgular binanın şiddetli bir yangın geçirdiğini ve neticesinde diğer kaplarla birlikte, vazoların da bu yangından fazlaca etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Vazonun, özellikle 1. ve 2. frizlerine ait bazı bölümlerinde, bu yanma neticesinde oluşan renk değişiklikleri çok belirgindir. Yangından ötürü ortaya çıkan kargaşa sonucunda, sahiplerinin bu kült kaplarını almaya fırsat bulamadan kutsal alanı terk ettikleri anlaşılmaktadır. Vazonun ele geçtiği yapı ve çevresinde sürdürdüğümüz kazılar,

Hüseyindece yerleşiminin şimdilik Hitit Çağı'nın erken evresini temsil eden (Eski Hitit) ve tek kültür katından oluşan, düz bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Bugüne kadar sürdürülen çalışmalarda, Hitit Çağı'nın daha geç bir evresine ait herhangi bir bulguya henüz rastlamadık. Bu durum, Hüseyindece'nin İmparatorluk çağında önemini kaybettiğini ve terkedildiğini ortaya koyuyor. Biz bu hususun, Hüseyindece'nin lokalizasyonu ile ilgili çalışmalarda gözönüne alınması gerektiği düşüncesindeyiz.

Yaklaşık 86 cm. yüksekliğindeki vazo (Şek.1, Res.1-4), İnandıktepe vazosundan¹¹ biraz daha büyüktür. Vazonun teknik özellikleri bu gruba ait kabartmalı vazolarla hemen hemen aynıdır. Vazonun iç kısmında, kulp hizasında yer alan bir kabartı, bu büyüklükteki kült kabının iki bölüm halinde yapıldığını ortaya koymaktadır. Kaliteli hamur özelliğine sahip vazonun kırmızı astarı, yangın neticesinde yer yer renk değiştirmiştir. Astar, İnandıktepe vazosundaki gibi ağız kenarı içinde de devam etmiştir. Vazo, içbükey silindir boynu, oval gövdesi, dikey kulpları ve yuvarlak dişiyle, yine İnandık Mabedinde ele geçen kabartmasız, boya ile nakışlı vazonun¹² tam eşidir. İnandıktepe-Bitik grubuna ait vazolarda olduğu gibi 4 dikey simetrik şerit kulp arasındaki alana, aşağıdan yukarı doğru 1. ve 2. frizlerdeki kabartmalar yerleştirilmiştir. İçbükey silindirik boyunda yer alan 3. friz, vazonun en geniş sahnesini oluşturur. Diğer kabartmalı vazolarda da olduğu gibi ana tema ve merkezi sahne, bu kısımda yer almıştır. Ağız kenarı altındaki sonuncu friz, en dar olanıdır. Bütün frizler yatay ince yivlerle sınırlandırılmıştır.

Vazonun geniş ağız kenarı üzerinde içi boş bir boru, buna bağlı karşılıklı boğa başları ve dikdörtgen bir tekne yer almıştır. Tekneye konulan sıvı, kanallar yardımıyla boğa başlarından geçerek, vazonun içine akmaktadır. Böylelikle vazonun hem bir libasyon kabı olma özelliği, hem de boğa kültüyle ilgisi¹³ vurgulanmıştır. Ağız kenarı üzerindeki bu tip düzenleme, bize İnandıktepe¹⁴, Eski yapar¹⁵ ve Alacahöyük¹⁶ vazolarını hatırlatmaktadır.

Oldukça kaliteli bir hamurdan hazırlanan kabartmalar, bu dönemin diğer kabartmalı vazolarında olduğu gibi, ayrı ayrı hazırlanarak vazoya tutturulmuştur. Figürle-

⁶ Ediz,İ., et al., 1999, s.190, res.4

⁷ Kabartmalı parçanın Çorum Müzesi'ne kazandırılmasındaki duyarlılıklarından ötürü Sayın Cafer S. Okray ve Melih Aslan'a teşekkür ederiz.

⁸ Sipahi.T. / Yıldırım.T., 2002, s.259 ; T.Yıldırım, "Hüseyindece Tepesinde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazoya Ait Yeni Bir Müzisyen", D.T.C.F. Dergisi, Cilt 42 (Baskıda).

⁹ Vazo'nun restorasyonu sırasında, rahat bir çalışma ortamı için, eski müze binasının sınırlı tüm olanaklarını seferber eden ve yardımlarını esirgemeyen, başta Müze Müdürü İsmet Ediz olmak üzere, Müdür muavinleri Banu Çilingir, Hatice İpek'le, Arkeolog Dr.Önder İpek ve diğer tüm personele teşekkür ederim.

¹⁰ Yıldırım,T., 2000, s.44 vd.

¹¹ Özgüç,T., 1988, s.16, Lev.36-40.

¹² A.g.e., s.15, lev.35.

¹³ Özgüç,T.,1988, s.36. ; Ayrıca, Haas, V., 1994, s. 318 ve 319'da belirtildiği gibi, Orta Anadolu'da Hitit İmparatorluk Çağı öncesinde boğa kültü, arkeolojik bulguların yanında yazılı belgelerle de doğrulanmaktadır.

¹⁴ A.g.e, s.17, lev. 41; H, 3-4; Res.65.

¹⁵ Özgüç,T.,1982, s.146, lev.87,2; Şek. 164 a-b. Maşathöyük'te de bu tipe giren bir vazoya ait bir boğa başı bulunmuştur. Bknz. A.g.e. lev.87/1 a,b ; Bu tip vazolara ait diğer parçalar, Eski yapar (Özgüç, T., 1988, lev. 73/1, 72/4) ve Boğazköy kazılarında (Boehmer, R.M., 1983, s. 48 vd. Şek. 39-44) ele geçmiştir.

¹⁶ Koşay, H.Z., 1951, lev.LXX/ res. 1 a.b.

rin yapıştırılacağı kesim önceden belirlenerek kertiklenmiş, böylelikle kabartmaların gövdeye daha iyi yapışmaları sağlanmıştır. Biz, birkaç eksik figürde bu tekniği göstermek için tamamlama yapmadık. Vazoya aplike edilen bazı figürlerin kalınlığı, 1.5 cm. ye ulaşmaktadır. Kabartma figürler kırmızı, krem ve siyah olmak üzere 3 ayrı renkte boyanmıştır. Renkler, vazonun kırmızı astarıyla son derece uyum içinde ve canlıdır. Vazoya son olarak parlak bir perdah uygulanmıştır. Vazonun teknik ve şekil özellikleri, onun kült törenlerine uygun bir tarzda hazırlandığını ortaya koymaktadır.

Vazonun en alt bölümünde yeralan 4 dikey kulp arasında kalan 1. frizde, yerel fırtına tanrısının kutsal hayvanı¹⁷ “boğalar” gösterilmiştir. Kabartmalı vazolara ait çoğu parçada, ayakta ya da yürürken tasvir edilmiş boğalara rastlanıyordu; ancak böylesine enerji ve kudret dolu, boynuzlarını öne uzatmış, hörgüçlü, bir ayağı önde, saldırmaya hazır gösterilen boğaları, bu çağın kabartma sanatında ilk kez görmekteyiz. Boğalar, farklı renklerde gösterilmiştir. İki tanesinin gövdesi kırmızı, kuyruk ucu, karın kesimi krem, boynuz ve toynakları siyah renktedir. Diğer ikisinin gövdesi siyah, karın, boynuz ve kuyruk uçları krem astarlıdır. Esasen, kabartmalı vazolarda kulplar arasında gösterilen kabartma boğa düşüncesi, Orta Anadolu sanatına yabancı değildir. Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nın geç evresinde Kültepe¹⁸ ve biraz daha geç bir evreye tarihlenen Eskiyyapar¹⁹ vazolarında benzer düzenlemeler bulunmaktadır. Şimdi Eski Hitit Çağında, Hüseyinde vazosunda da bu geleneğin sürdürüldüğünü görmekteyiz. Aralarındaki en önemli ayrılık, Eskiyyapar ve Kültepe vazolarında temsil edilen boğaların başlarının protom şeklinde gösterilmesidir. Birinci frizdeki Hüseyinde boğalarının stil özellikleri, bu çağın gliptik sanatında görülen örneklerle²⁰ karşılaştırılabilir. Enerjik, bir ayakları önde, saldırıya hazır ve hörgüçleri vurgulanmış boğa tasvirleri, daha geç bir evrede İmparatorluk çağı sanatında da²¹ varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Dikey kulplar arasında betimlenen 2. frizdeki alayda, sunu ve ibadet konusu işlenmiştir. İlk sahne, sunu amacıyla bir hayvan getiren ve elinde şişe biçimli bir kap taşıyan bir erkek figürü ile başlıyor. Hayvanın bir kısmı eksik, ancak ayağa ait kısım daha çok geyik ya da karacaya benziyor. Hayvan bir iple çekiliyor. Erkeğin krem renkli, kısa ve kuyruklu elbisesi Erken Hitit sanatında bilinen bir ögedir. Erkeğin elindeki alabastron gövdeli kabın paraleli, Eskiyyapar’ın Eski Hitit yapı katında açığa

çıkartılmıştır²². 2. frizin ikinci sahnesi oldukça iyi korunmuş. Burada bir erkek figürü, beraberinde bir alageyik götürmektedir. Geyik, erkeğin elindeki bir ipe bağlıdır. Hayvanın boynuzlarının şekli, Eskiyyapar’da ele geçen bir kabartmalı vazo parçası üzerindeki koruyucu tanrının geyiğinkinden²³ farksızdır. Hüseyinde vazosunda temsil edilen alageyik, yazılı belgelerde de belirtildiği gibi, olasılıkla tanrıya sunu²⁴ için götürülüyor olmalıdır. Üçüncü sahnede kurbanlık koç götüren bir erkek figürüyle, önlerinde dua jestinde iki figür var. Öndekinin elbisesi İnandıktepe vazosunun ikinci frizinde, olasılıkla baş rahip olarak tanımlanan şahısla²⁵ aynıdır. İnandıktepe örneğinde olduğu gibi, Hüseyinde vazosunda temsil edilen dua jestindeki figürün başında da, krem renkli bir diadem bulunmaktadır. Öndeki yüksek rütbeli şahsın arkasındaki erkek figürü kral ya da prens olabilir. Beraberinde koç götüren erkek figürü, şimdi ilk kez bir kabartmalı vazoda sağlam olarak tasvir edilmektedir. Bu sahne, daha sonra Alaca Höyük ortostatlarında²⁶ karşımıza çıkacaktır. İkinci frizin son sahnesi Eski Hitit kabartmalı vazolarındaki sahnelere yabancı değildir. Frizde, oturan tanrı huzurunda, müzik eşliğinde sunu yapılmaktadır. Sahne ne yazık ki çok kırık ve eksik, ancak İnandıktepe vazosuna göre²⁷ tamamlamak mümkün. İlk figür, lir çalan bir müzisyeni temsil etmektedir. Fizyonomisine göre yaşlı bir adamı temsil eden müzisyen, yürür vaziyette taşıdığı liri tek elle çalıyor. Kuzey Suriye ve Sümer lirlerinin karışımı olarak nitelendirilen²⁸ asimetrik, kolları hayvan başlarıyla süslü bu tip lirler, İnandıktepe’den sonra şimdi ikinci kez bir kabartmalı vazoda belgeleniyor. Hüseyinde liri, yazılı belgelerde GIŞ D INANNA.TUR olarak tanımlanan²⁹ küçük boylu örneği temsil etmektedir. Müzisyenin önünde yer alan ve elbise özellikleriyle biraz önceki sahneden de tanıdığımız içki sunan figürü, İnandık³⁰ ve Elbistan / Karahöyük³¹ örneklerine göre tamamladık. Sunağın yanında arkalı bir sandalye üzerinde oturan tanrı, kısmen eksik. Tanrının üzerindeki giysinin çok az kısmı korunmuş. Kollarının üzerinden aşağıya inen şal özelliği³², daha sonraki döneme ait Alaca Höyük ortostatlarındaki figürlerin elbiselerinde³³ tekrarlanacaktır. Buradaki

²² Henüz yayınlanmamış bu eser, Anadolu Medeniyetleri Müzesinde teşhir edilmektedir.

²³ Özgüç, T., 1988, lev. 76 / 1; Res. 57.

²⁴ Ertem, H., 1965, s. 132; Haas, V., 1994, s. 646.

²⁵ Özgüç, T., 1988, s. 20; Fig 64 / 24 no’lu figür.

²⁶ Darga, M., 1992, res. 152.

²⁷ Özgüç, T., 1988, res. 64 / 31-33.

²⁸ Özgüç, T., 1988, s. 30 vd.

²⁹ A.g.e., s. 31; T. Yıldırım, “Music in Hüseyinde / Yörükli: Some New Musical Scenes on the Second Hittite Relief Vase”, Anadolu Araştırmaları Cilt 16 (Baskıda).

³⁰ A.g.e., Fig. 64 / 33.

³¹ Özgüç, T.- Özgüç, N., 1949, lev. 47 / 2.

³² Giysideki şal, Eskiyyapar sazcısının üzerindekiyle karşılaştırılabilir. Bknz. Özgüç, T., 1988, lev. 74/1.

³³ Benzer şallar için: Bittel, K., 1976, res. 212, 220, 222 (Alaca höyük).

¹⁷ Güterbock, H.G., 1943, s. 286.

¹⁸ Özgüç, T., 1986, s. 57, lev. 112/1-2.

¹⁹ Özgüç, T., 1982, lev. 87/2.

²⁰ Boehmer, R.M. / Güterbock, H.G., 1987, s. 53, Abb. 38 (Boğazköy, Ust. 3); Lev. XV/147 d.; Bera- n, T., 1967, s. 29, Taf. 10/no: 130.

²¹ Loud, G., 1939, no: 44, lev. 11 g, h (Megiddo plakçığı); Emre, K.- Çınaroğlu, A., 1993, fig. 23 (Kastamonu - Kınık çanağı).

altar ya da sunu masası üzerinde herhangi bir obje görülüyor. Oturan tanrının arkalık sandalyesi³⁴ ise, kabartmalı vazolarda ilk kez betimlenmektedir.

2. frizin hemen üzerinde, genelde bu tipe giren vazoların ortak özelliğini yansıtan 3'lü yiv ve dar bir bant düzenlemesi var. Buradaki krem bant, İnandıktepe ve Bitik vazolarının aksine süslemesizdir. Dar krem banttıktan sonra, vazanın en geniş ve gösterişli kült sahnelerini oluşturan 3. bölüm başlıyor. 16 cm yüksekliğindeki bu friz, aynı zamanda merkezi sahnenin işlendiği bölümdür. Frizde işlenen konu, bazı küçük detay ayrıntıları bulunmakla birlikte, İnandık vazosuna paralellik gösteriyor. Sahnenin başlangıç figürleri kırık. Ancak bazı izlere göre tanımlamalarını yapmak mümkün. İlerleyen alayın ilk figürü bir erkek müzisyene ait. Biz bu figürü, sazın korunan sap kısmına ve ayakların biçimine göre çizimde tamamladık. Önündeki belden üstü eksik kadın da, bize İnandıktepe'nin aynı frizinde tasvir edilen çalgıcıları³⁵ hatırlatıyor. Müzisyen, çalpara ya da zil çalan bir kadını temsil etmektedir. Hüseyinde müzisyeninin belinde kemer gösterilmiş, ancak İnandıktepe müzisyeninde olduğu gibi kemerden aşağı sarkan püskül şeklinde süsleme mevcut değildir. Aynı sırada, müzisyenlerin önünde iki uzun giysili figür yer almaktadır. Bu figürler İnandıktepe vazosunda da³⁶ vardı. Şimdi Hüseyinde vazosunda ikinci kez temsil ediliyorlar. Uzun giysili figürlerin baş kısımları kısmen noksan. Öndeki figürün sağ eliyle tuttuğu ve omuzunda taşıdığı obje, Hitit krallarının taşıdıkları lituus ya da kalmus'a benziyor. Bu nesneyi asa ya da kıvrık baston şeklinde de değerlendirmek mümkündür. Arkasındaki figürde, İnandık vazosundaki gibi dua jestinde olmalı. T. Özgüç, İnandıktepe vazosunun üçüncü frizinde de gösterilen uzun elbiseli bu figürlerden, asa ya da kıvrık baston taşıyan tanrı, arkadaki dua jestindeki figürü ise rahip olarak tanımlamaktadır³⁷. Bu figürlerin önünde, elinde bir kült objesi taşıyan bir kadın yer almıştır. İnandıktepe vazosundaki alayda bu şahsı, elinde küçük bir tabla taşıyan erkek figürü³⁸ temsil ediyordu. Hüseyinde vazosundaki figür, iki eliyle ayaklarından tuttuğu bir sehpa/tabla ya da taşınabilir ocak / mangal? götürmektedir. Üç ayaklı olması gereken ve olasılıkla metalden yapıldığını düşündüğümüz kült eşyası, İnandık vazosunda taşınan minyatür tabladan farklıdır. Siyah renkte uzun elbiseli bir kadın tarafından taşınan objenin siyah astarlı kabartma tablasının hemen

üzerinde, vazanın kendi astarı üzerine yapılmış, krem renkli bir alan göze çarpmaktadır. Vazoyu yapan usta, krem renkli bu bölümü "kor halinde ateş" şeklinde göstermek istemiş olabilir. Bu durumda, içinde kor ateş bulunan tabla ve ayakları, taşınabilir metal bir portatif ocak/mangal³⁹ şeklinde düşünmek mümkündür. Onun önündeki alayda kılıç taşıyanlar var. T. Özgüç, İnandıktepe vazosunda da temsil edilen bu figürleri kılıç/meç tanrısı olarak tanımladı. Kılıç taşıyan erkeklerin biri uzun, diğeri daha kısa betimlenmiş. Bazı araştırmacılar, İnandıktepe örneğine göre iki erkeğin taşıdığı bu kılıçları "müzikal amaçlı boynuz"⁴⁰ olarak görmek istemektedir. Hüseyinde vazosunda, eğri kılıçlarının kabzaları daha belirgin gösterilmiştir. Dolayısıyla, bu kült objelerinin mabet envanterlerinde ve kült törenlerinde sözü edilen kılıçlardan⁴¹ ayrı düşünülmemesi gerektiği inancındayız.

Daha sonra tanrının evini temsilen⁴² bir mabet ve yanında bir sunak yer almıştır. Kabartmalı vazolarda mabedin yanında bir sunağın gösterilme düşüncesi, daha önce İnandıktepe vazosunda mevcut idi. Hüseyinde mabedinin farklı renklerde gösterilen kerpiç sıraları Bitik⁴³ ve Boğazköy'de⁴⁴ ele geçen kabartmalı parçalardan farksızdır. Hüseyinde mabedinin damında, İnandıktepe örneğinde⁴⁵ olduğu gibi, herhangi bir insan figürü yoktur. Düz mabet damı üzerinde yan yana sıralanmış sunak şeklindeki düzenleme, Hitit tasvir sanatında ilk defa görülüyor. Kerpiç sıralarının üzerinde tezat renklerle kullanılarak gösterilen bu diziyi ya metinlerde de bahsedildiği⁴⁶ gibi dam üzerinde sıralanmış sunak/altar ya da mimari eleman, korkuluk şeklinde değerlendirmek gerekir. Bize göre, mimari eleman düşüncesi daha uygun gözükmektedir. Burada gözönüne alınması gereken husus, bir altar ya da sunağın halihazırda mabedin yanında gösterilmiş olmasıdır. Mabedin yanındaki altların şekli ve süslemesi İnandıktan biraz farklı olup, daha çok Alaca Höyük ortostatlarındaki örneği⁴⁷ hatırlatıyor. Mabet ve altardan sonraki sahnede, Bitik ve İnandık vazola-

³⁹ Yazılı belgelerde sözü edilen portatif ocaklar ve ocak ritüelleri için bkz. Popko, M., 1978, s. 50 vd.; Darga, M., 1985, s.151-154; Haas, V., 1994, s. 270-272; Koşak, S., 1982, s.100-101. Arkeolojik belgelere göre. Orta Anadolu'da M.Ö.II. Bine ait yerleşimlerde (Kultepe, Boğazköy). değişik tipte taşınabilir pişmiş toprak ocaklar (mangal ve maltızlar) mevcuttur. Ancak, henüz metal bir örneğin varlığı kanıtlanmamıştır.

⁴⁰ Haas, V., 1994, s.524.

⁴¹ A.g.e., s. 490; S. Alp, Hitit yazılı belgelerine göre, mabetlerin kült odasındaki törenlerde kullanılan silahlar içinde "eğri / kavisli kılıçlar"ın (^{GIS} Mari) bulunduğunu bildirmektedir: Alp, S., 1983, s.43, not 49 ve s. 50, KUB X 17 II 9ff. "^{GIS} Mari"nin farklı tanımı için bkz. Ünal, A., 1999, s. 231 "mızrak".

⁴² Güterbock, H.G., 1975, s.125 vd.

⁴³ Özgüç, T., 1958, res.1, 2.

⁴⁴ Boehmer, R.M., 1983, s.32, Taf.XI.XII/35.

⁴⁵ İnandıktepe mabedinin düz çatısı üzerinde çalpara çalan kadınla saz çalan erkek arasında danseden rahibe vardı. Özgüç, T., 1988, res. 64 / 40-42.

⁴⁶ Darga, M., 1985, s.125 vd.; Törenlerde çatıya taşınan küçük boy örgülü, dallarla süslü altar/masalar için bkz. Ünal, A., 1994 s.291.

⁴⁷ Darga, M., 1992, res.138.

³⁴ Tanrının oturduğu arkalık sandalye betimleri, Erken Hitit mühür sanatında yaygındır. Bknz. Boehmer, R.M. / Güterbock, H.G., 1987, Abb.24 b Aydın mührü, 24 c 1 Berlin mührü, Taf.XV/148 f. k, Boğazköy; Özgüç, T., 1993, fig. 11a, b/ pl.83, 1a "Alaca höyük", pl.83/3b Alişar, pl.84/1 c Bitik.

³⁵ Özgüç, T., 1988, res.64 / 50-51.

³⁶ Özgüç, T., 1988, res.64 / 49, 48.

³⁷ A.g.e., s.33; S. Alp, İnandıktepe vazosunda temsil edilen, omuzunda litus taşıyanlar, arkadaki dua jestindeki figürleri olasılıkla rahip, öndekini ^{LÜ} SANGA, arkadakini ^{LÜ} GUDU, "merhemli rahip" şeklinde açıklamaktadır. Bknz. Alp, S., 1999, s.20. Ayrıca, Eski yakınoğu rahip ve rahibe betimleri için bkz. Collon, D., 1999, pp.17.

³⁸ Özgüç, T., 1988, res.64 / no: 47.

rında gösterildiği gibi kutsal bir evliliğin hazırlığı konu edilmiş, ancak Hüseyinde vazosunda sahnenin yorumu farklıdır. İnandık vazosunda aynı tip bir yatak üzerinde duvak açma sahnesi vardı. Hüseyinde vazosunda bu sahne biraz değişmiştir. Ahşap ayaklı ve kumaş örtülü yatakta⁴⁸ biri siyah elbiseli ve başı örtülü, diğeri krem renkte elbiseli iki kadın yer almıştır. Krem renkte elbiseli kadın, bir elinde tuttuğu kap ve diğer elinde tuttuğu fırça benzeri bir objeyle kadının (tanrıça ya da kraliçe?) makyajına / süslenmesine yardım ediyor. Kutsal yatağın⁴⁹ yanında, yatak-taki kadınlara doğru bakan, ellerini yukarıya kaldırmış bir erkek (tanrı ya da kral?) betimlenmiş. Erkeğin yukarıya kaldırdığı sağ elinde küçük bir kap görülüyor. Bu sahnede tanrıların kutsal evliliğe hazırlığı vurgulanmak istenmiş olmalı. Figürlerin tam olarak tanrısal atribütleri anlaşılamadığından, onları temsil eden şahısları kral ya da kraliçe olarak da⁵⁰ düşünmemiz gerekiyor. Frizlerdeki törenlere katılan şahıslar aynı zamanda bu sahnedekilere ibadet ediyorlar .

Vazonun en üst frizinde yer alan figürlerin bazıları eksik olmakla birlikte, sahnenin büyük çoğunluğunu izah etmek mümkündür. Açılıma göre ilk figür, Bitik vazosundaki⁵¹ gibi sırtında yuvarlak ağızlı iri bir testi taşıyan erkek figürü. Biz kabartmalı vazoların bulunduğu odada, mabet hizmetlerinde ve kült işlerinde kullanıldığını düşündüğümüz, bu tipe ait çok sayıda testi açığa çıkardık⁵². Sırtında testi taşıyan erkeğin önünde, bir hayvanın yalnızca arka ayağı korunmuştur. Sonraki sahnede öküzlerce çekilen, bugünkü kağıya benzer bir araba⁵³ tasvir edilmiş. Alişar⁵⁴ ve Boğazköy⁵⁵ örneklerine göre kabartmalı vazolarda bazı araba tasvirlerinin bulunduğunu biliyorduk. Şimdi bu sahneyle bilgilerimiz daha da arttı. Ne yazık ki araba tam korunmadığı için bir sürücüsünün olup olmadığını anlayamıyoruz. Kült arabasının içindekiler olasılıkla gelinin/tanrıçanın eşyaları olmalı. Yüklük kısmının üstü örtüyle kapatılmış. Yüklükteki objelerin alelade eşyalar olmadığını düşünmek gerek. Arabanın arkasında iki kadın var. Bunlar, bir alt sahnede, yatakta oturan figürlerle bağlantılı olmalı. Arkadaki kadın elinde sadece sapı korunmuş bir obje (güneşlik / yelpaze?) tutuyor. Kadının uzun bir başlığı var. En arkada oturan diğer siyah elbiseli kadının / tanrıçanın? başı eksik. Arabayı çeken hayvanların ne yazık ki sadece başları ve boyunduruğu korunmuştur. Gövde eksik, ancak Alişar parçala-

rına⁵⁶ göre kısmen tamamlanabilir. Sanatçı iki hayvanı yan yana gösterebilmek için, boynuzlarını farklı biçimde vurgulamış. Arabanın okluğundan tutmuş ilerleyen bir refakatçi erkek figürü var. Elinde küçük bir obje taşıyan figürün elbisesi oldukça süslüdür. Bu sahnenin ardından kabartmalı vazoların ve dini törenlerin değişmeyen bir konusunu oluşturan müzik ve eğlence⁵⁷ başlıyor. 4. ve son friz, İnandıktepe vazosunda da gösterildiği gibi çok sayıda mabet müzisyeni ve dansçısının yer aldığı bölümdür. Ancak, İnandıktepe vazosundaki “kutsal birleşme”⁵⁸ sahnesi burada yer almamıştır. Sahnede törenin daha çok müzik ve dansla ilgili kısmı vurgulanmıştır. Frizde, saz çalan iki erkek figürü ile çalpara/zil çalan bir kadın arasında oynayan kadınlar betimlenmiş. Erkek ve kadın çalgıcılar kabartmalı vazolardan tanınan tipleri oluşturuyor. Ancak, en üst frizde betimlenen kadın dansçılar⁵⁹, bu dönemin sanatı için bir yenilik teşkil etmektedir. Kadınların dans türü, diğer kabartmalı vazolarda temsil edilenlerden farklıdır. Dansçılar, kollarını yukarı kaldırmış ve parmaklarını şıkırdatarak oynamaktadır. A. Ünal, Hititlerde dans, müzik ve eğlence konusundaki bir çalışmada, “tarpaskana” kadınının parmaklarını şıkırdatarak oynadığına dair ipuçları olduğunu belirtti⁶⁰. Şimdi yazılı belgelerdeki bu tanımlara uyan dansçı tasvirleriyle karşı karşıyayız. Bu friz, bir önceki ana sahnedeki törenin müzik ve dans eşliğinde kutlanmasını yansıtmaktadır.

Hüseyinde vazosu, Çankırı / İnandıktepe vazosunun keşfinden 37 yıl sonra tamamlanabilen ve Eski Anadolu’ya ait bir kültün bütün ayrıntılarını gösteren aynı tipte ikinci sağlam kült vazosudur. Bitik-İnandıktepe grubuna giren bu eserin, diğerleriyle aynı atölyelerde üretilmiş olabileceğini düşünmekle birlikte, figürlerin fizyonomileri arasındaki ayrılıklar ve konuların vazolara uygulanış şeklindeki farklılık, bu vazoların ayrı sanatkarlar / ustalar tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir⁶¹.

Kabartmalı vazolar, yazılı belgelerde anlatılan çeşitli bayram törenlerinin⁶² öyküsel/anlatımcı betimine en uygun sanat eserleridir. Hüseyinde vazosunda gösterilen, Fırtına tanrısının kutsal hayvanları, müzik eşliğinde tapma, libasyon, tanrılara çeşitli hayvanların sunulması, mabet dışındaki törenler, kutsal yatak, rahipler, hediye götürülenler, dans ve eğlence gibi sahneler, İnandıktepe-Bitik grubuna giren vazoların değişmeyen konusunu oluşturmaktadır. Farklı yorumlarla, ülkenin

⁴⁸ Popko, M., 1995, s.71’de, M. Popko, İnandıktepe vazosunda gösterilen aynı tip yatağı, Hattili Tanrıça Halmaşuit’i sembolize eden “kült tahtı” olarak yorumlamaktadır.

⁴⁹ Hitit yazılı belgelerinde kült objeleri içinde sıralanan ve üzerlerinde örtü bulunan kült yatakları hakkında : Popko, M., 1978, s.81 vd.

⁵⁰ Özgüç, T., 2002, s.251.

⁵¹ Özgüç, T., 1958, res.2.

⁵² Yıldırım, T., 2000, s.52 vd. Abb.8, 9, 10 / 1-21.

⁵³ Yazılı belgelerde geçen yük arabası için bkz. Popko, M., 1978, s.106, ^{GİS}MAR.GİD.DA .

⁵⁴ Von der Osten, H.H., 1937, 114, fig.155, d2997a.

⁵⁵ Boehmer, R.M., 1983, s.36 ff, Taf.XV / 47, 48, 49.

⁵⁶ Schmidt, E.F., 1933, s.61, fig. 85, b166.

⁵⁷ de Martino, S., 1995, s.2661 vd.

⁵⁸ Özgüç, T., 1988, Res.64 / no:52-53..

⁵⁹ Yıldırım, T., 2002, s. 1-7.

⁶⁰ Ünal, A., 1999, s. 233.

⁶¹ Büyük vazo ile aynı alanda ele geçen Hüseyinde’nin küçük kabartmalı vazosu da, ayrı bir sanatkar tarafından yapılmış olmalıdır. Küçük vazodaki figürlerin kulak, saç, ağız, burun şekli ile el ve ayakların ince yapısındaki üslup ayrılığı çok açıktır.

⁶² Güterhock, H.G., 1970, s.175-180 ; Gurney, O.R., 1977, s.27 vd.

verimliliğini arttırmayı sembolize eden “kutsal evliliğin” de betimlendiği bu gruba ait vazolarda, kült törenlerinin değişik safhalarına ait sahneler gösterilmiştir. Eski Hitit Krallık Çağı kabartmalı vazo sanatının ayrıntılarını en iyi şekilde öğrenmemizi sağlayan T. Özgüç, İnandıktepe vazosunda temsil edilen bayramla ilgili görüşünü “Hitit kült törenlerinin en önemlisi İlkbahar’da kutlanan ve 38 gün süren Antahşum bitkisi bayramıdır. 38 gün süren ve değişik şekillerde kutsanan tanrıların başında Fırtına tanrısı gelir. İnandıktepe vazosu bu bayramlardan birini temsil etmektedir.”⁶³ şeklinde açıklamaktadır. Hüseyindepe vazosu da daha önce bilinenlerin yanında, yeni kült sahneleriyle Fırtına tanrısının kutsandığı ilkbahar bayramlarından birini anlatmaktadır.

Hüseyindepe Tepesindeki çalışmalar, boğa ile ilgili Eski Anadolu geleneğini sürdüren ve değişik kült törenlerini gösteren kabartmalı vazoların sayısını daha da arttırmıştır. 2002 yılı çalışmalarında ele geçen farklı kabartmalı parçalara göre Hatti Ülkesinin çeşitli bayramlarının betimlendiği, ikisi sağlam durumda en az dört ayrı kült vazosunun, aynı yapı ve çevresinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Arkeolojik bulgular, Boğazköy’e 45 km. uzaklıktaki Hüseyindepe’nin, yerel Fırtına tanrısı tapınımlarında önemli bir yeri teşkil eden, başkente yakın mabetlerden biri olduğunu göstermektedir.

⁶³ Özgüç, T., 2002, s. 254 ; Özgüç, 1988, s.58, T. Özgüç, İnandık vazosunda betimlenen kült törenlerine dayanarak, İmparatorluk Çağından tanınan AN.TAH.ŞUM bitkisi bayramının köklerini. M.Ö. 1600’lere götürmektedir. İnandıktepe vazosunda betimlenen kült sahneleriyle ilgili diğer düşünceler, Darga, M., 1992, s.56’da “EZEN haşşumaş” ; Alp, S., 1999, s. 24 ‘te ise “üreme bayramı. EZEN haşşumaş” ; Ünal, A., 1999, s. 91 “ olasılıkla Hatti kökenli tanrı Teteshapi şerefine yapılan ayinler” şeklinde sıralanmaktadır. V. Haas, İnandıktepe vazosundaki sahnelerde “yeni yıl bayramının” betimlenmiş olabileceğini, bu durumda vazosunun en üst frizinde kutsal birleşme sahnesinde gösterilen çiftin, ya Hupaşiya ve İnara ya da Telepinu ve Hatepuna/Hatepinu’yu temsil ettiğini düşünmektedir. Bknz. Haas, V., 1994, s.524 .

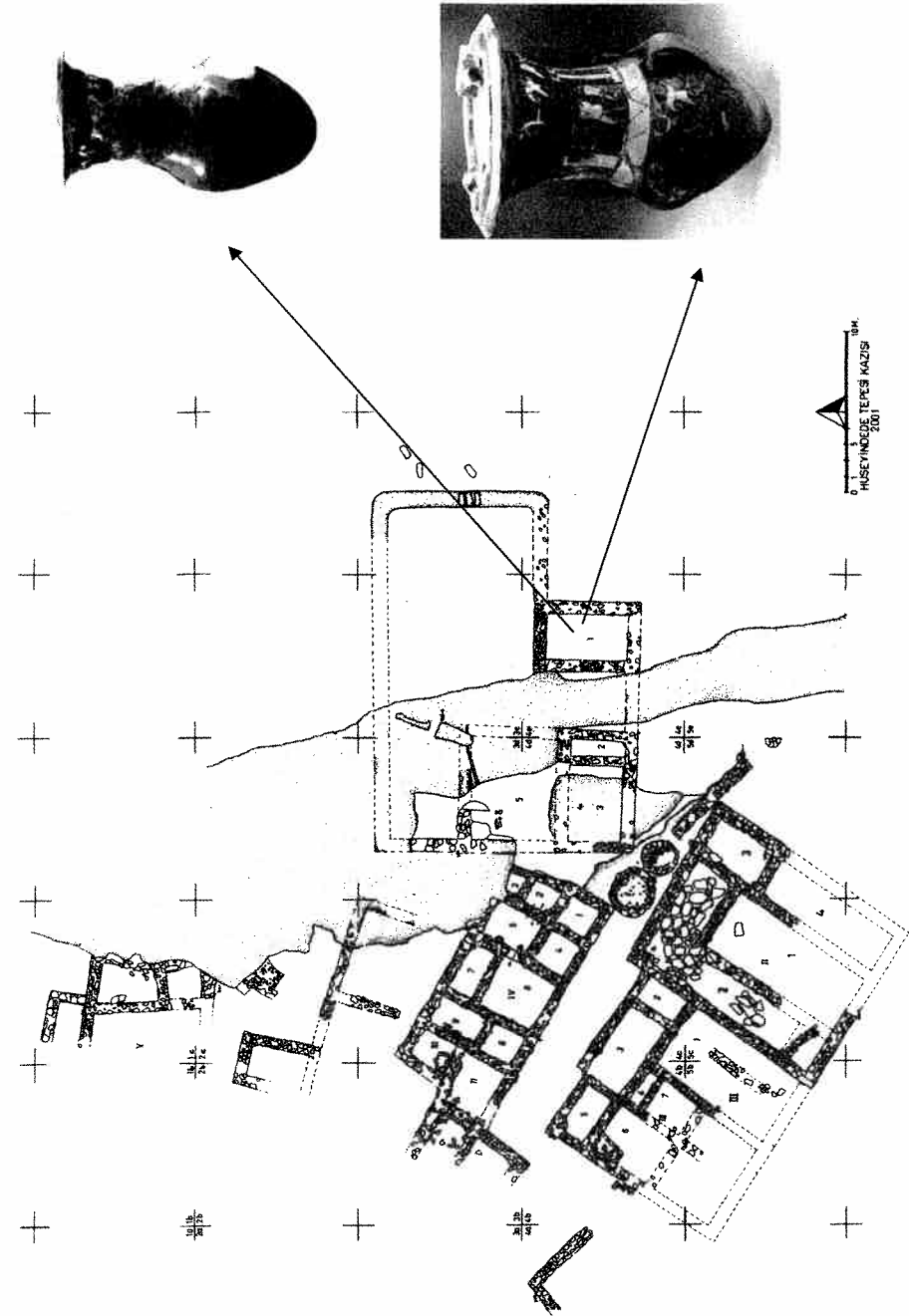
KAYNAKÇA

- Alp, S., 1983 ; *Beiträge zur Erforschung des Hethitischen Temples*. Ankara.
- Alp, S., 1999 ; *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu’da Üzüm ve Şarap*. Ankara.
- Beran, T., 1967 ; *Die Hethitische Glyptik von Boğazköy*. WDOG 76, Berlin.
- Bittel, K., 1976 ; *Les Hittites*. Gallimard.
- Boehmer, R.M., 1983 ; *Die Reliefkeramik von Boğazköy, Grabungskampagnen 1906-1912, 1931-1939, 1952-1978*. Boğazköy-Hattuşa XIII. Berlin.
- Boehmer, R.M / Güterbock, H.G., 1987 ; *Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy, Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978*. Boğazköy-Hattuşa XIV. Berlin.
- Collon, D., 1999 ; “Depictions of priests and Priestesses in the Ancient Near East”, *Priests and Officials in the Ancient Near East*. Edit by K.Watanabe. Heidelberg., pp.17-28.
- Darga, M., 1985 ; *Hitit Mimarlığı I, yapı sanat, arkeolojik ve filolojik veriler*. İstanbul.
- Darga, M., 1992 ; *Hitit Sanatı*. İstanbul.
- de Martino, S., 1995 ; “Music, Dance, and Processions in Hittite Anatolia”, *Civilizations of the Ancient Near East IV*. Edit by J.M.Sasson. New York, pp.2661-2669.
- Ediz, İ., et al., 1999 ; İ. Ediz, Ö.İpek, T.Sipahi, T.Yıldırım, “Yörüklü/Hüseyindepe Kurtarma Kazısı”, *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. (27 - 29 Nisan 1998 - Antalya), Ankara 1999, s. 189-192.

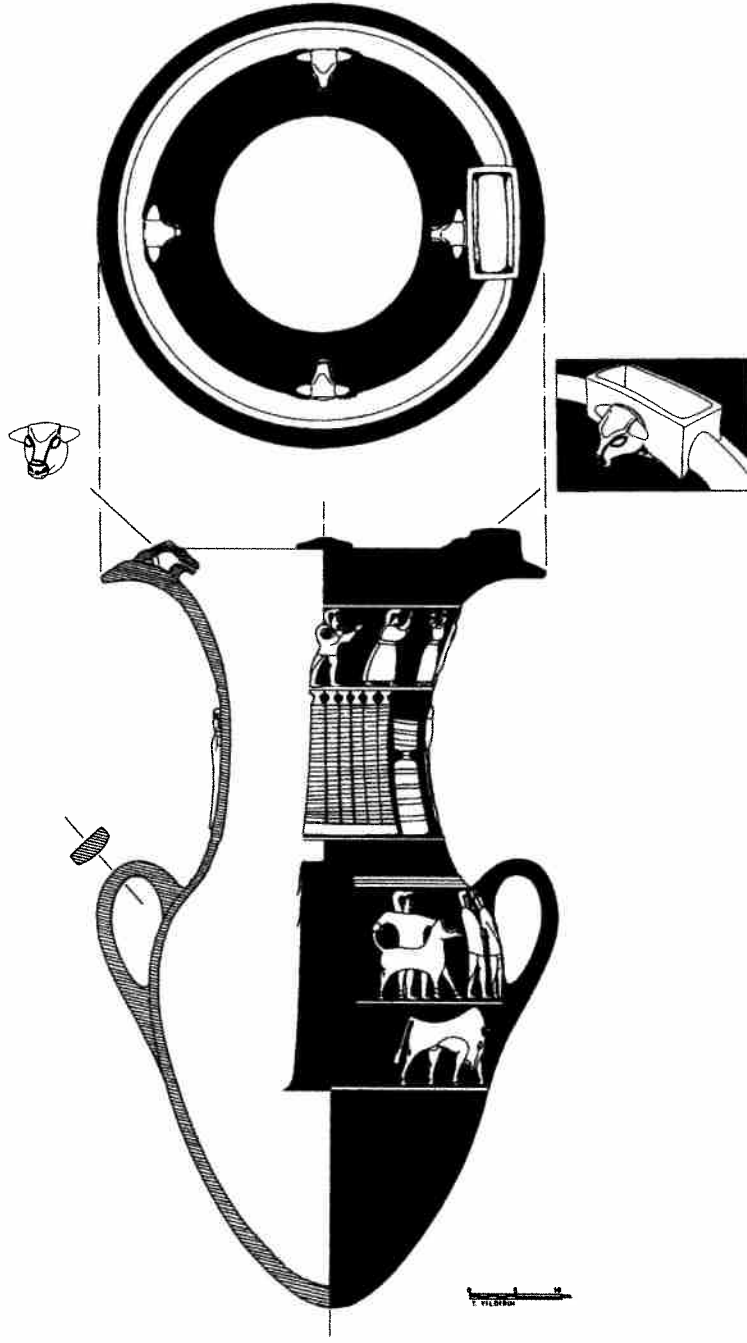
- Emre, K. /
Çınaroğlu, A., 1993 ; “A Group of Metal Hittite Vessels from Kınık-Kastamonu”, *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors. Studies in Honor of N. Özgüç*. Edit by M.J. Mellink ve diğ., Ankara, p. 675-713.
- Ertem, H., 1965 ; *Boğazköy Metinlerine göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*. Ankara.
- Gurney, O.R., 1977 ; *Some Aspects of Hittite Religion*. Oxford.
- Güterbock, H.G., 1943 ; “Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları”, *Belleten VII*, s.273-293.
- Güterbock, H.G., 1970 ; “Some Aspects of Hittite Festivals”, *Actes de la XVIIe Rencontre Assyriologique Internationale (1969)*. Brussels. pp.175-180
- Güterbock, H.G., 1975 ; “The Hittite Temple According to Written Sources”, *Le Temple et le cult*. Leiden . pp.125-132.
- Haas, V., 1994 ; *Geschichte der hethitischen Religion*. Köln.
- Koşak, S., 1982 ; *Hittite inventory texts (CTH 241-250)*. Heidelberg.
- Koşay, H.Z., 1951 ; *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı, 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait ilk Rapor*. Ankara.
- Loud, G., 1939 ; *The Megiddo Ivories*. Chicago.
- Özgüç, T. /
Özgüç, N., 1949 ; *Karahöyük Hafriyatı 1947*. Ankara.
- Özgüç, T., 1958 ; “Bitik Vazosu”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XVI/1-2*, s.1-18
- Özgüç, T., 1982 ; *Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi*. Ankara.

- Özgüç, T., 1986 ; *Kültepe-Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*. Ankara.
- Özgüç, T., 1988 ; *İnandıktepe. Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Ankara.
- Özgüç, T., 1993 ; “Studies on Relief Vases, Seals, Figurines and Rock-Carvings”, *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of N. Özgüç*. Edit by M.J. Mellink ve diğ. Ankara. s. 473-498.
- Özgüç, T., 2002 ; “Die Keramik der althethitischen Zeit”, *Die Hethiter und ihr Reich, Volk der 1000 Götter*. Bonn/Stuttgart, pp.248-254.
- Popko, M., 1978 ; *Kultobjekte in der hethitischen Religion*. Warsawa.
- Popko, M., 1995 ; *Religions of Asia Minor*. Warsaw.
- Schmidt, E.F., 1933 ; *The Alishar Hüyük. Seasons of 1928 and 1929. Part II. OIPXX*, Chicago, Illinois.
- Sipahi, T., 2000 ; “Ein althethitische Reliefvase aus Hüseyindede Tepesi”, *İstanbul Mitteilungen* 50, pp. 61-81 .
- Sipahi, T., 2001 ; “New Evidence from Anatolia Regarding Bull-Leaping Scenes in the Art of the Aegean and the Near East”, *Anatolica XXVII*, pp. 107-120.
- Sipahi, T. /
Yıldırım, T., 2002 ; “2000 Yılı Hüseyindede Kazısı“, *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. cilt*, (28 Mayıs-1 Haziran 2001), Ankara , s.257-259.
- Ünal, A., 1994 ; “Zur Beschaffenheit des hethitischen Opfertisches aus philologischer und archäologischer Sicht”, *Beiträge zur Altorientalischen Archäologie und Altertumskunde. Festschrift für B. Hrouda zum 65. Geburtstag*. Wiesbaden, s.283-291.

- Ünal, A., 1999 ; *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul.
- Von der Osten, H.H., 1937 ; *The Alishar Hüyük, Seasons of 1930-32. Part II. OIP XXIX, Chicago.*
- Yıldırım, T., 2000 ; “Yörüklü / Hüseyinde: Eine neue hethitische Siedlung im Südwesten von Çorum” *İstanbul Mitteilungen* 50, pp. 43-62.
- Yıldırım, T., 2002 ; “Hüseyinde Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans eden bir Hititli”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 41/1-2, s. 1-7.
- Yıldırım, T. / Sipahi, T., 1999 ; “1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları”, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, (25 - 29 Mayıs 1998.Tarsus), Ankara, s.433-437.

Çiz. 1 : Kabartmalı vazoların buluntu durumu

Şek.1

Res.1

Res.2

Res.3

Res.4